

масынын оптимал мүддәтини тә'јин етдик.

Бу мәгсәдлә пастереллаларын 12 штаммыны 2 ај әрзиндә јохладыг. Бу култураларын филтраты илә вахташыры олараг ағ сичанлар 0,5 мл дозада 1:2-дән 1:128 гәдәр дурултмада гарын бошлуғуна јолухдурулду.

Мүәјјән олунду ки, илк 2 күндә токсин әмәлә кәтирмә 7 штаммда мүшәһидә едилди, сонра 10-чу күн даһа 3 штаммда бу хассә нәзәрә чарпды, 2 штаммда исә (R-форма) токсин јаратма гејд олунмады. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, тәчрүбә ајынын сонунда токсинин зәифләмәсини вә бир чох штаммларда онун тә'сиринин тамамилә итмәси нәзәрә чарпды.

Беләликлә, батаглыг гундузларындан ајрылмыш пастереллаларда токсин әмәлә кәтирмә Мартен булјонунда бөјвермәнин 2-чи күнүндән башлајыр, 10-чу күнү максима чатыр вә 15-чу күндән тәдричән ашағы дүшүр вә 30-чу күндә әксәр штаммларда тамамилә онларын тә'сири итир.

Молекулјар күтләсинә көрә токсинин ејничинсли олмасыны өјрәнмәк мәгсәдилә пастереллаларын НЕР, Е₁, Е₂, Н₂₂ эпизотик штаммларындан әлдә едилмиш токсинләрин кел-филтрәсијасыны апардыг. Функцијалашдырманын нәтичәләри кәстәрди ки, екзотоксинләр үч пик үзрә чыхарылыр вә бунлар арасында ғыса фәсилә олур.

Алынмыш биринчи фраксија полиетиленгликолла гатылашдырылдыгдан сонра ағ сичанлар үчүн токсик олду.

Икинчи вә үчүнчү фраксијалар исә

ағ сичанлар үчүн токсик дејилди. Бу да ону тәсдиг едир ки, токсик хусусијәтә малик олан фраксијалар молекулјар чәһәтдән ејничинсли дејил.

Сонракы тәчрүбәләримиздә биз тәмизләнмиш екзотоксиндән, јә'ни онун биринчи јүксәк молекулјар фраксијасындан истифадә етдик.

Хәстәлијин мүхтәлиф кедишләриндә батаглыг гундузларындан ајрылмыш пастереллаларын 88 штаммынын токсикен хусусијәтини өјрәнән заман мүәјјән олунду ки, пастереллјозун ити кедиши заманы ајрылан вә В серотипинә мәнсуб олан пастереллаларын 40 штаммы токсикен хассәјә маликдир. Белә ки, 1:8, 1:12, 1:32-дә онларын булјон културасынын филтратларыны ағ сичанларын гарын бошлуғуна инјексија етдикдә, онлары 48 саата өлдүрүр.

Пастереллјозун хроники кедиши заманы ајрылмыш вә А, В вә әсасән дә Д серотипинә мәнсуб олан 21 штаммдан јалныз 2-си 1:8-ә нисбәтиндә токсикен олмасы илә өзүнү кәстәрди.

Пневмонијалар заманы ајрылмыш вә А, Д вә бә'зиләри В серотипинә мәнсуб олан пастереллаларын 27 штаммынын әксәријјәти токсикен хусусијәтинә малик дејил. Јалныз бунлардан 7 штамм зәиф токсин истәһсал етмәклә 1:8 нисбәтиндә дурултмада ағ сичанлары өлдүрдү.

Беләликлә, В, Д вә А серотипинә мәнсуб олан пастереллаларын 88 штаммындан 49-у (55%) токсикен хусусијәтә маликдир. Токсикен штаммлар әсасән пастереллјозун ити кедиши заманы ајрылмыш вә В типинә мәнсуб олмушлар.

ӘДӘБИЈАТ

1. Ганиев М. К. Аскеров А. А., Мирза-заде С. В., Дашдамиров Д. М. Пастереллез с/х животных. - Баку, элм, 1970
2. Коляков Я. Е. Ветеринарная иммунология. - М., 1986
3. Куликова И. Л., Попова Т. Е. II Ветеринария. - 1995.-N-7. - с. 25-27
4. Шапошникова Е. К. II Ветеринария. - 1989. N-9. - с.41-43
5. Debnath Y. C. Sharm T. S. Effect of *Pasteurella multocida* and endotoxine on serum in buffalo and rabbits II Indian Vet. Y., 1983, N-10, p. 777-786.
6. Schimel D. T. C., A shock reaction and pneumonia after the introduce endotoxine of *Pasteruella multocida* II Arch. exp. Veterinarmed, 1982, N-6, p. 881-887.

ЈОВШАНЫН ГОЈУНЛАРДА МӘ'ДӘ-БАҒЫРСАҒ СТРОНКИЛ-ЈАТЛАРЫНА ГАРШЫ АНТЬЕЛМИНТ СӘМӘРӘЛИЛИЈИ

С. Г. МӘҒӘРРӘМОВ,
бајтарлыг емләри намизәди,

Ј. Мәммәдәлијев адына Нахчыван Дәвләт Университети

Бејванларын хәстәликләринә, о чүмләдән һелминтоз-лара гаршы дәрман битки-ләринин истифадә едилмәси чох гәдимдән мә'лумдур. Бу истигамәтдә сон 20 илдә Азәрбајчан Елми Тәдгигат Бај-

тарлыг Институтунда апарылан тэдигатлар да дигтэтэлајигдир. Белә ки, 20-дән чох дәрман биткиси һелминтләрә гаршы сынагдан кечирилмиш, балдырган (*Heracleum Z*) гојунларын вә гушларын нематодларына, бојмадәрән (*Achillea mielfolium*) исә гојунларын мониезиозуна гаршы ишләдилмәси тәклиф едилмишдир. (Р. Ш. Еминов, 1982; Ј. Ь. Һачыјев, Р. Ш. Еминов, 1986; Ј. Ь. Һачыјев вә б. 1990; С. Г. Мәһәррәмөв, 1991; Е. Н. Мәммәдов, 1995; С. Ј. Бајрамов, 1996).

Антелминт хассәли дәрман биткиләри ичәрисиндә јовшан (*Artemisia obsinthium Z.*) хусуси јер тутур. Јовшанын тәркибиндә алколоидләр, хусусилә гликозидләр, ефир јағлары, ашылајычы маддәләр, аскорбин туршусу вә с. вардыр ки, онларда антпаразит вә антбактериал вә с. тә'сирләрә маликдирләр. (И. А. Дамиров, Л. И. Прилипко, Д. З. Шукюров, Ю. Б. Каримов, 1988).

Һејванлар јовшаны отлаг јеми кими дә јејирләр. Бир чох халларда исә көвшәјән һејванлар инстинкт олараг гурдан азад олмаг үчүн отлагда јовшаны јејирләр. П. Мантејфелин (1928) мүшәһидәләринә көрә Тајга мешәләриндә јәј вахты, јем чох олса да марал вә чүјүрләр мин километрләрлә јолу гәт едәрәк јовшан битән сәһра типли отлаглара кәлирләр. Бир чох күнләр јовшаны јејиб өзләрини гурдан, әсасән мә'дә-бағырсаг нематодларындан азад едирләр. О, јазыр ки, инәк, гојун вә ди-кәр һејванлар јовшанлы отлагда 1-2 ај отарылмаса онларда гурд хәстәликләриндән тәләфат да ола биләр.

Јовшанын антелминт хассәси барәдә кифәјәт гәдәр әдәбијјат мә'луматлары вардыр (И. А. Калашник, 1956; Л. П. Синковски, 1957 вә с.). Азәрбајчанда да бу саһәдә бә'зи ишләр апарылмышдыр. И. Ә. Садыхов, А. К. Рјабинин, (1979) јовшанын чөвһәринин диктиокалјуслара вә онларын сүрфәләринә өлдүрүчү тә'сир етмәсини мүәјјән етмишләр. Е. Н. Мәммәдов (1995)

јовшанын мониезијалара, С. Ј. Бајрамов (1996) исә аскаридләрә бу вә ја ди-кәр дәрәчәдә тә'сир етмәсини мүәјјән етмишләр.

Бу иши апармагда мәгсәдимиз Нахчыван отлагларында битән ачы јовшанын гојунларда мә'дә-бағырсаг нематодларына тә'сирини өјрәнмәк олмушдур.

Тәчрүбә апармаг үчүн јовшанын чичәкләнмә фазасында јерүстү јашыл күтләси топланыб, онун бир һиссәси кәлкәдә гурудулур, сонра исә биткинин ејни күтләсинин һәм јашыл, һәм дә гурудулмуш һиссәсиндән әчзачылыгда гәбул едилмиш үсуллара ујғун олараг биширмә вә дәмләмә (1:10) һазырладыг.

Тәчрүбәнин әввәлиндә гојунларын (шәхси тәсәррүфатларын гојунларындан истифадә едилмишдир) стронкилјатларла јолухмасыны мүәјјән етмәк үчүн һејванлардан үч күн далбадал фекал нүмунәләри кәтүрүлүб Фјуллеборн үсулу илә мүәјинә етдик. Бу мүәјинәләрин әсасында гојунларын һамысынын стронкилјатларла јолухмасы ашкар едилди. Бу мүәјинәләр апарыларкән 3 г фекалда нематод јумурталарынын мигдары да тә'јин едилди.

Тәчрүбә, һәр бириндә 3 баш олмагла 8 группда, чәми 24 гојунда апарылды.

Јашыл күтләдән һазырланмыш 1-чи группда 50 мл, 2-чи група 100 мл ичирилди. 3-чү вә 4-чү групплара исә биткинин јенә јашыл һиссәсиндән һазырланмыш биширмәдән 50 мл вә 100 мл мигдарында перорал верилди. 5, 6, 7 вә 8-чи группларда исә ејни гәјдада гуру күтләдән һазырланмыш 50 мл вә 100 мл мигдарында биткинин дәмләмәси вә биширмәси ишләдилди.

Гојунлара јовшанын дәмләмәси вә биширмәси верилдикдә, 7, 8 вә 9 күн сонра, јенә дә 3 күн далбадал һәр һејвандан фекал күтләси кәтүрүлүб 3 грамда нематод јумурталарынын мигдары сајылды вә һәр группда јумурталарын орта мигдары мүәјјәнләшдирилди.

Јовшанын гојунларын мә'дә-бағырсаг стронкилјатларына тә'сири

Групплар	Јовшанын ишләдилмә формасы	Һәр баша верилән доза мл-лә	3 г фекалда нематод јумурталарынын орта һесабла мигдары		антелминт сәмәрә (ЕЕ, %-лә)
			верилмәмишдән әввәл	верилдикдән сонра	
1	Јашыл күтләдән һазырланмыш	50	505,4	261,3	43,3
2	дәмләмә	100	619,3	189,5	69,4
3	Јашыл күтләдән һазырланмыш	50	628,2	306,5	51,2
4	биширмә	100	589,5	149,4	72,3
5	Гуру күтләдән һазырланмыш	50	576,5	347	39,9
6	дәмләмә	100	568,2	214,2	62,3
7	Гуру күтләдән һазырланмыш	50	526,4	308,5	41,4
8	биширмә	100	566,3	194,8	65,6

Јовшанын јашыл вә гурудулмуш күтләсиндән һазырланмыш дәмләмәнин вә биширмәнин анһелминт сәмәрәлији фекалын 3 гр стандарт чәкисиндә нематод јумурталарынын мигдарынын азалмасы көстәричиләринә көрә мүәјјәнләшдирилди. Нәтичәләр чәдвәлдә верилир.

Чәдвәлдән көрүндүјү кими илк нөвбәдә мүәјјән олду ки, јовшанын јашыл күтләсиндән һазырланмыш биширмә вә дәмләмә, биткинин гуру һиссәсиндән һазырланмыш дәрман формаларына көрә аз фәрг олса да нисбәтән јажшы сәмәрә верир. Белә ки, мүхтәлиф вариантларда јашыл күтләдән һазырланмыш дәмләмә вә биширмә гојунлара верилдикдә нематод јумурталарынын мигдары 41,4 - 72,3% азалмышса, бу көстәричи гуру күтләдән һазырланмыш биширмә вә дәмләмә верилдикдә исә 39,8-69,4% олмушдур. Ән јүксәк көстәричи 100 мл биширмә верилән 4-чү группа олмушдур. Биширмә верилмәишдән һәммин группа орта һесабла 539,5 әдәд јумурта олмушдурса, тәчрүбәнин сонунда исә 149,4 әдәд олмушдур. Јә'ни јумурталарын мигдары 390,1 гәдәр азалмышдыр, бу да 72,3% едир.

Мүәјјән едилмишдир ки, јовшанын

истәр јашыл, истәрсә дә гуру күтләсиндән һазырланмыш биширмәнин анһелминт сәмәрәлији дәмләмәјә нисбәтән јүксәк олур. Мүхтәлиф вариантларда биткинин биширмәси верилмиш гојунларда јумурталарын мигдары 41,4-72,3% азалмышдыр. Бу көстәричи дәмләмә ичирилмиш гојунларда 39,8-69,4% азалмышдыр. Буну биширмәдә анһелминт хассәли маддәләрин бир гәдәр чох олмасы илә изаһ етмәк олар.

Бизим тәчрүбәләр көстәрди ки, истәр биширмәни, истәрсә дә дәмләмәнин дозасыны 2 дәфә артырдыгда (100мл) сәмәрә нисбәтән јүксәк олур. 100 мл вердикдә јумурталарын мигдары 62,8-72,3% азалмышса, 50 мл-дә исә чәми 39,8-41,4% азалма гејдә алынмышдыр.

Беләликлә, бир даһа мүәјјән олду ки, ачы јовшан јажшы нематодосид тә'сирә малик олан дәрман биткисидир. Јовшанын јашыл күтләсиндән һазырланмыш биширмәнин сәмәрәси даһа јүксәк олур. Онун мүхтәлиф формаларда стронкилјатлара гаршы тәтбиг едилмәси анһелминтлик вә еколожи чәһәтдән сәмәрәли, игтисади чәһәтдән исә сәрфәлидир.

ӘДӘБИЈАТ

1. Бајрамов С. Ј. Азәрбајчан Аграр елми. - 1996, - N-2. С. 90-91.
2. Гаджиев Я. Г. и др. Ракомендация, издано Госагропром Аз. ССР. - 1990, 6 С.
3. Гаджиев Я. Г., Эминов Р. Ш. Ветеринария. - 1986. - N-6. - С. 43-46.
4. Дамиров И. А., Прилипко Л. И., Шукюров Д. З., Керимов Ю. Б. Лекарственные растения Азербайджана. Баку, 1988, - С 101-104.
5. Калашник Н. А. Тр. П научн. конф. паразитологов УССР. - 1956. - с. 62-64.
6. Магеррамов С. Г. Автореферат кандидатской диссертации. М. - 1991.
7. Мәммәдов Е. Н. Азәрбајчан Аграр елми. 1995. - №3.-6. - 89-90.
8. Мантейфель П. А. Польша - Лекарство для животных. "Охотник" - N-12. С.21-22.
9. Садыхов И. А., Рябинин А. К. Изв. АН АзССР. - Сер. б. н., N-5, - 1979. - С.84-86.
10. Синковский Л. П. - Тр.НИИ Животноводства Тадж. ССР. 1959. - Т. 3, вып.4. - С. 92-94.
11. Эминов Р. Ш. Докл. ВАСХНИЛ. - Москва, 1982. - №1. - С. 46-48.

УДК 576.89

ЭПИЗООТИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПОПУЛЯЦИЙ РЫБ РЕК СЕВЕРО-ВОСТОЧНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

Б.А.АГАЕВА,

Институт зоологии Академии Наук Азербайджана

Изучение паразитов имеет важное значение для предотвращения гибели рыб от заболеваний и обеспечения населения рыбной продукцией.

Несмотря на то, что паразитофауна рыб водоемов Азербайджана в целом изучена довольно подробно (Микаилов, 1975 и др.), до проведенных нами

исследований не было ни одной публикации, содержащей сведения об ихтиопаразитах рыб Северо-Восточного Азербайджана. Учитывая это, мы в 1994-1998 годах в реках Самур, Гусарчай, Гудиалчай, Девечичай и Гильгильчай методом полного паразитологического вскрытия (Быховская-Павловская, 1985 и др.) обследовали 636 экз. рыб,